

ISSN 2695-1584 (Print)
ISSN 2695-1592 (Online)
DOI:10.52058/2708-7530-2023-11(30)

VĚDA A PERSPEKTIVY

No 11(30)
2023

ISSN 2695-1584 (Print)

ISSN 2695-1592 (Online)

DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-11\(30\)](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-11(30))

Věda a perspektivy

N° 11(30) 2023

Praha, České republika
2023

Věda a perspektivy № 11(30) 2023
ISSN 2695-1584 (Print)
ISSN 2695-1592 (Online)

Multidisciplinární mezinárodní vědecký magazín "Věda a perspektivy" je registrován v České republice. Státní registrační číslo u Ministerstva kultury ČR: E 24142. № 11(30) 2023. str. 576

Zveřejněno rozhodnutím akademické rady Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. (zápis č. 73/2023 ze dne 21. listopad 2023)

Vydavatel:
Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. , Česká republika
International Economic Institute s.r.o. Praha, Česká republika se sídlem V Lázních 688,
Jesenice 252 42
IČO 03562671 Praha, Česká republika
zastoupen Mgr. Markétou Pavlovou

Časopis vychází v rámci práce vydavatelské skupiny „Scientific Perspectives“ a s vědeckou podporou: veřejné organizace „Ukrainian Assembly of Doctors of Sciences in Public Administration“, veřejné organizace „Association of Scientists of Ukraine“, Institut filozofie a sociologie Ázerbájdžánu Národní akademie věd (Baku, Ázerbájdžán)

Časopis je zařazen do mezinárodní vědeometrické databáze Index Copernicus (IC), mezinárodního vyhledávače Google Scholar a do mezinárodní vědeometrické databáze Research Bible

Šéfredaktor:
Karel Nedbálek - doktor
práv, docent (Zlín, Česká
republika)

Zástupce šéfredaktora:
Markéta Pavlova - ředitel,
Mezinárodní Ekonomický
Institut (Praha, Česká
republika)

Dina Dashevskaya - geolog,
geochemik Praha, Česká
republika (Jeruzalém, Izrael)

Členové redakční rady:

- Humeir Huseyn Achmedov** - doktor pedagogických věd, profesor (Baku, Ázerbájdžán)
Iryna Zhukova - kandidátka na vědu ve veřejné správě, docentka (Kyjev, Ukrajina)
Jurij Kijkov - doktor informatiky, dr.h.c. v oblasti rozvoje vzdělávání (Teplice, Česká republika)
Vladimír Bačišin - docent ekonomie (Bratislava, Slovensko)
Peter Ošváth - docent práva (Bratislava, Slovensko)
Dina Dashevsky - geolog, geochemik Praha, Česká republika (Jerusalem, Israeli)
Yevhen Romanenko - doktor věd ve veřejné správě, profesor, ctěný právník Ukrajiny (Kyjev, Ukrajina)
Oleksandr Datsiy - doktor ekonomie, profesor, čestný pracovník školství na Ukrajině (Kyjev, Ukrajina)
Badri Getchbaya - doktor ekonomie, profesor, docent na Batumi State University. Shota Rustaveli (Gruzie)
Laila Achmetová - doktorka historických věd, profesorka politologie, profesorka UNESCO, mezinárodní žurnalistika a médií na žurnalistické fakultě Kazašské národní univerzity (KazNU). al-Farabi (Kazachstán)
Oleksandr Nepomnyashy - doktor věd ve veřejné správě, kandidát ekonomických věd, profesor, řádný člen Vysoké školy stavební Ukrajiny (Kyjev, Ukrajina)
Michał Tomasz - doktor věd, docent katedry geografie regionálního rozvoje, University of Gdańsk (Polsko)

Články jsou vyvěšeny v redakci autora. Za obsah a pravopis zaslaných materiálů odpovídají autoři

© Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. , Česká republika, 2023
© Vydavatelské skupiny „Scientific Perspectives“, 2023
© autoři článků, 2023

OBSAH

SÉRIE “Ekonomika”

- Almat Mukhtarov** 11
THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE, SENSORS, AND OTHER INNOVATIONS IN FACILITATING LOGISTICS PROCESSES IN THE UNITED STATES

SÉRIE “Pedagogika”

- Lidiia Aizikova, Olha Demianenko, Viktoriya Barkasi** 19
PREPARING TEACHERS TO USE THE SHELTERED INSTRUCTION OBSERVATION PROTOCOL MODEL

- Serhii Dekarchuk** 30
PREPARATION OF FUTURE TEACHERS FOR THE ORGANIZATION OF STUDENTS' WORK WITH A MODERN PHYSICS TEXTBOOK

- Marina Dekarchuk, Vitalii Honcharuk, Larysa Yovenko, Vladyslav Parakhnenko** 43
METHODOLOGICAL BASIS OF TRAINING STUDENTS OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS FOR THE ORGANIZATION AND CONDUCT OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL RESEARCH

- Maryna Lemeshchuk** 51
RESEARCH METHODOLOGY OF SOCIALIZATION OF OLDER PRE-SCHOOL CHILDREN IN PRE-SCHOOL INSTITUTIONS: CRITERIA, INDICATORS, TOOLS

- Olena Pobirchenko** 63
MODERN INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF EDUCATION OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS

- Oksana Tsyhanok, Oleksandr Sanivskyyi, Natalia Syvachuk** 71
USE OF THE ORIGINAL OLEKSA VOROPAI HERITAGE IN THE CONTEXT OF MODERN UKRAINIAN STUDIES PEDAGOGICAL RESEARCH

- Ольга Бутенко** 79
ДІАГНОСТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ РІВНЯ ВИХОВАНOSTI ГУМАННИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ 5-6 РОКІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
- Зоя Возна** 88
ОСВІТА ДЛЯ МИРУ В ШКІЛЬНІЙ ІСТОРИЧНІЙ ДИДАКТИЦІ УКРАЇНИ
- Світлана Гаврилюк, Ірина Найдюк** 99
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОШКІЛЬНИКА
- Анатолій Грітченко** 109
ІНФОРМАЦІЙНІ ПРОГРАМНІ РЕСУРСИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
- Тетяна Дука** 122
ВИКОРИСТАННЯ КАЗКИ ЯК ЗАСОБУ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
- Людмила Іщенко, Оксана Авраменко** 135
ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
- Людмила Іщенко. Тетяна Журавко** 146
БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ
- Галина Коберник** 156
ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
- Максим Ковтанюк** 170
РЕАЛІЗАЦІЯ НАСКРІЗНОЇ ЗМІСТОВОЇ ЛІНІЇ «ОСНОВИ АЛГОРИТМІЗАЦІЇ ТА ПРОГРАМУВАННЯ» ЗАСОБАМИ MINECRAFT: EDUCATION EDITION

- Інна Криворучко** 179
ЕЛЕКТРОННИЙ ПОСІБНИК ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ
- Тетяна Махомета, Ірина Тягай, Галина Іщенко** 192
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РІЗНИХ ВИДІВ КОНРОЛЬНИХ ЗАХОДІВ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ
- Марія Медведєва** 201
ФАСИЛІТАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
- Світлана Парій** 212
ДІЯЛЬНІСТЬ У ПРОФЕСІЙНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ, ЯК НЕОБХІДНА УМОВА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ТУРИЗМУ
- Сергій Пензай** 226
ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ (НЕФІЗКУЛЬТУРНИЙ ПРОФІЛЬ)
- Світлана Прищепа** 238
РОБОТА В КОМАНДІ ЯК ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ
- Ольга Рябошапка** 245
АРТ-ТЕРАПІЯ ЯК АЛЬТЕРНАТИВНА ОСВІТНЯ ТЕХНОЛОГІЯ У РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
- Дар'я Хрипун** 256
ПРИЙОМИ ПОСТАНОВКИ ШИПЧИХ ЗВУКІВ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

SÉRIE “Psychologie”

- Леся Карнаух** 267
ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄСТІЙКОСТІ ОСОБИСТОСТІ У ПОГЛЯДАХ ВІКТОРА ФРАНКЛА

Неля Кравчук 278
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНИХ
ПСИХІЧНИХ СТАНІВ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Тетяна Кулаєва 292
ГЕНДЕРНО-ВІКОВІ ТА СОЦІАЛЬНО-ДЕМОГРАФІЧНІ
ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕЖИВАННЯ САМОТНОСТІ ДОРΟΣЛОЇ
ОСОБИСТОСТІ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

SÉRIE “Geografické vědy”

**Михайло Мельнійчук, Ірина Нетробчук, Зоя Карпюк, Ірина Єрко,
Валентина Стельмах, Роман Качаровський, Сергій Ковальчук,
Олена Антипюк** 303
БЕРЕСТЕЧКІВСЬКА ТГ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: СУЧАСНІ
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПРИРОДНОГО РЕКРЕАЦІЙНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ

**Віталій Соловей, Сергій Полянський, Ганна Лук'янова,
Сергій Ковальчук, Роман Качаровський, Андрій Повзун,
Віолета Ковтунович** 317
ПРИРОДНИЙ РЕКРЕАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МАЛИХ РІЧОК
ВОЛОДИМИРСЬКОГО РАЙОНУ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ

**Василь Фесюк, Лариса Чижевська, Зоя Карпюк, Роман
Качаровський, Сергій Ковальчук, Олена Антипюк, Сергій
Гладков, Сергій Бованко** 331
ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ЯКОСТІ ВОДИ У ШТУЧНИХ
ВОДОЙМАХ МІСТА ЛУЦЬКА

SÉRIE “Filologie”

Maryana Tomenchuk, Viktoriia Papp 348
CHALLENGES AND STRATEGIES IN ENGLISH CINEMATIC TEXT
TRANSLATION

Ihor Hurskyi 359
CONTRASTIVE SEMANTIC ANALYSIS OF UKRAINIAN AND FRENCH
PHRASEOLOGISMS WITH THE COMPONENT РИБА/POISSON:
ISOMORPHIC AND ALLOMORPHIC GROUPS

Ігор Гурський, Інна Лаухіна 370
*СУБ'ЄКТИ «ТОЧКИ ЗОРУ» У ФРАНЦУЗЬКОМУ НАРАТИВНОМУ
ТЕКСТІ*

SÉRIE “Peníze, finance a úvěr”

Сергій Дзекунов 381
*КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ
ВІТЧИЗНЯНОЇ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В
КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ*

SÉRIE “Podniková ekonomika”

Denys Tsvaig 394
*THE SCIENT ISSUE OF CYBER SECURITY OF AUTONOMOUS
SYSTEMS AND ROBOTICS*

SÉRIE “Informační technologie”

Yurii Dudka 403
*INFORMATION TECHNOLOGYS ROLE IN SOCIAL TRANSFORMATION
THROUGH EDUCATION: A MEDIASTAR PERSPECTIVE*

SÉRIE “Nápravná pedagogika”

Anna Tsybulko 413
*SPEECH THERAPY WORK WITH CHILDREN OF EARLY AGE WITH
ORGANIC OPEN RHINOLALIA*

SÉRIE “Historie umění”

Вікторія Олійник 421
ГРАФІЧНИЙ ДИЗАЙН У ФОКУСІ СВІТОВИХ МАНІФЕСТІВ

SÉRIE “Historické vědy”

В'ячеслав Гордієнко, Галина Гордієнко 430
*ГЕНЕЗА РОСІЙСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО
ПРАВОСЛАВ'Я В РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ*

- Петро Горохівський** 443
УРОКИ ІСТОРІЇ. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБОРОННО-МАСОВОЇ РОБОТИ У 1930-х рр. МИНУЛОГО СТОЛІТТЯ
- Катерина Діденко** 455
РАДЯНСЬКО-АМЕРИКАНСЬКІ ДОГОВОРИ З ОБМЕЖЕННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ОЗБРОЄНЬ у 70-ТІ Р. ХХ СТОЛІТТЯ
- Наталія Тацієнко** 468
ГОНЧАРНЕ ВИРОБНИЦТВО В КИЇВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ (ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТ.)
- Олександр Чучалін** 480
ДІЯЛЬНІСТЬ БЛАГОЧИННОГО ПРАВОСЛАВНИХ МОНАСТИРІВ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ КИЇВСЬКОЇ ЄПАРХІЇ СИНОДАЛЬНОГО ПЕРІОДУ

SÉRIE “Právní vědy”

- Анна Виноградова** 491
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ ПОЗИВАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ
- Юлія Комаринська, Андрій Руденко** 502
ВОГНЕПАЛЬНА ЗБРОЯ ЯК ЗНАРЯДДЯ ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ
- Ганна Куртакова** 514
МЕДІАЦІЯ В ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ
- Володимир Цьомра** 520
НАДПЕННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРАВОВОЮ СУБ'ЄКТНІСТЮ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

SÉRIE “Sociální komunikace”

- Максим Дубов, Оксана Федотова** 537
ЕЛЕКТРОННІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗБЕРІГАННЯ ДОКУМЕНТІВ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

SÉRIE “Sociologické vědy”

Yaroslav Balanovskyi, Olena Maksymchuk

553

*LIBERAL VALUES OF UKRAINIANS IN THE CONDITIONS OF WAR:
FORMATION AND TRANSFORMATION*

SÉRIE “Technické vědy”

Михайло Горбійчук, Олександр Скріпка

564

*АНАЛІЗ МЕТОДІВ ТА ЗАСОБІВ КОМЕРЦІЙНОГО ОБЛІКУ
ПРИРОДНОГО ГАЗУ В ТОЧКАХ ВХОДУ ТА ВИХОДУ
ГАЗОТРАНСПОРТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ*

[https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-11\(30\)-201-211](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-11(30)-201-211)

Марія Медведєва

*кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри інформатики і інформаційно-комунікаційних технологій Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини,
м. Умань, Україна,
<https://orcid.org/0000-0001-9330-5185>*

ФАСИЛІТАЦІЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. Повномасштабна війна, яка вирує на теренах нашої держави, стала неабияким викликом для всього народу України. Але так само як і наші мужні воїни, які боронять нас на передовій, ми маємо виконувати кожен свою ділянку роботи, щоб підтримати економіку нашої держави та не дозволити ворогу знищити ті досягнення, які ми здобули за останні 30 років незалежності. Це стосується і освіти, яка зараз з усією країною переживає не найкращі часи.

На даний час, в Україні через війну повністю зруйновано 365 закладів освіти, а понад біля 3428 – зазнали пошкоджень. 33 університети тимчасово переміщені до більш безпечних місць. Для учнів та студентів, чиї ЗВО та школи наразі не можуть повноцінно працювати, запровадили адаптивні форми навчання. Тому навчання у воєнний час відбувається на всій території України, переважно у змішаній формі або дистанційно.

Загалом війна Росії проти України змусила близько 8 млн українців виїхати за кордон, з них 2,5 млн дітей. Майже 5 млн стали внутрішньо переміщеними особами. Тому, основне завдання освітян під час організації освітнього процесу, полягає не лише у якісному наданні освітніх послуг, а й у створенні позитивної, доброзичливої та емоційно привабливої атмосфери навчання, в якій учасники освітнього процесу окрім знань отримують психологічну підтримку та гарний настрій. Досягненню цієї мети може допомогти використання фасилітаційних інструментів в освітньому процесі.

У статті розкриті поняття «фасилітації» та «педагогічної фасилітації». Зазначено, що основний акцент фасилітації в освітньому процесі спрямований на організацію навчального простору, залучення та сприяння розкриттю потенціалу учасників та групи загалом, підтримка учасників у реалізації навчальних цілей. Розглянуті моделі фасилітації та інструментарій фасилітатора.

Зазначено, що фасилітація в умовах воєнного стану має ряд переваг. По-перше, вона допомагає здобувачам освіти адаптуватися до нових умов

навчання. По-друге, фасилітація сприяє розвитку критичного мислення та творчості здобувачів освіти. По-третє, фасилітація допомагає здобувачам освіти розвивати соціальні та комунікативні навички.

Підкреслено, що фасилітація може застосовуватися в освітньому процесі на всіх рівнях освіти. Вона може використовуватися як для навчання окремих здобувачів освіти, так і для груп. Фасилітація може застосовуватися для навчання різних предметів та тем.

Ключові слова: заклад вищої освіти, фасилітація, педагогічна фасилітація, організація освітнього процесу, здобувачі освіти, модель SLC, модель 3F Мартіна Фарела, формат Світове кафе.

Mariia Medvedieva

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Head of the Department Informatics and
Information and Communication Technologies,
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University,
Uman, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0001-9330-5185>*

FACILITATION IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION UNDER THE CONDITIONS OF THE MARITAL STATE

Abstract. The full-scale war that is raging in our country has become a great challenge for the entire people of Ukraine. But just like our brave soldiers who are defending us on the front line, we must do our part to support our country's economy and prevent the enemy from destroying the achievements we have made over the past 30 years of independence. This also applies to education, which is currently experiencing difficult times along with the rest of the country.

Currently, 365 educational institutions in Ukraine have been completely destroyed by the war, and more than 3,428 have been damaged. 33 universities have been temporarily relocated to safer locations. Adaptive forms of education have been introduced for students whose universities and schools are currently unable to operate fully. Therefore, wartime education is taking place throughout Ukraine, mostly in a blended or distance learning format.

In total, Russia's war against Ukraine has forced about 8 million Ukrainians to flee abroad, including 2.5 million children. Almost 5 million became internally displaced persons. Therefore, the main task of educators in organizing the educational process is not only to provide quality educational services, but also to create a positive, friendly and emotionally attractive learning environment in which

participants in the educational process will receive psychological support and good mood in addition to knowledge. The use of facilitation tools in the educational process can help achieve this goal.

The article reveals the concepts of «facilitation» and «pedagogical facilitation». It is noted that the main focus of facilitation in the educational process is aimed at organizing the learning space, attracting and promoting the potential of participants and the group as a whole, supporting participants in achieving educational goals. The models of facilitation and facilitator's tools are considered,

It is noted that facilitation under martial law has a number of advantages. First, it helps students to adapt to new learning conditions. Secondly, facilitation contributes to the development of critical thinking and creativity of students. Third, facilitation helps students develop social and communication skills.

It is emphasized that facilitation can be used in the educational process at all levels of education. It can be used both for teaching individual students and for groups. Facilitation can be used to teach different subjects and topics.

Keywords: higher education institution, facilitation, pedagogical facilitation, organization of the educational process, students, SLC model, Martin Farel's 3F model, World Café format.

Постановка проблеми. Повномасштабна війна, яка вирує на теренах нашої держави, стала неабияким викликом для всього народу України. Але так само як і наші мужні воїни, які боронять нас на передовій, ми маємо виконувати кожен свою ділянку роботи, щоб підтримати економіку нашої держави та не дозволити ворогу знищити ті досягнення, які ми здобули за останні 30 років незалежності. Це стосується і освіти, яка зараз з усією країною переживає не найкращі часи.

На даний час, в Україні через війну повністю зруйновано 365 закладів освіти, а понад біля 3428 – зазнали пошкоджень. 33 університети тимчасово переміщені до більш безпечних місць. Для учнів та студентів, чиї ЗВО та школи наразі не можуть повноцінно працювати, запровадили адаптивні форми навчання. Тому навчання у воєнний час відбувається на всій території України, переважно у змішаній формі або дистанційно.

Загалом війна Росії проти України змусила близько 8 млн українців виїхати за кордон, з них 2,5 млн дітей. Майже 5 млн стали внутрішньо переміщеними особами. Тому, основне завдання освітян під час організації освітнього процесу, полягає не лише у якісному наданні освітніх послуг, а й у створенні позитивної, доброзичливої та емоційно привабливої атмосфери навчання, в якій учасники освітнього процесу окрім знань отримують психологічну підтримку та гарний настрій. Досягненню цієї мети може допомогти використання фасилітаційних інструментів в освітньому процесі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню теоретичних та практичних проблем, пов'язаних з дослідженнями різних аспектів проблеми фасилітації, присвятили свої наукові публікації такі науковці та дослідники, як С. Березка [3], Г. Волошко [4], О. Галицан [5], Т. Гура [6], Л. Копець [7], О. Караман [8], В. Курило [8], А. Молдованов [9], Д. Рябець [10], О. Фісун [11], О. Фокша [12], М. Швардак [13] та інші. Однак питання ефективного використання фасилітації як методу навчання здобувачів закладів вищої освіти в умовах воєнного стану залишається актуальним та на часі.

Мета статті - висвітлити сутність фасилітації як методу освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Війна в Україні внесла значні зміни в освітній процес. Закладам освіти довелося ще більше переорієнтуватися на дистанційне навчання, а педагогам – шукати нові методи та підходи до навчання. У цьому контексті фасилітація як метод освітнього процесу стала особливо актуальною.

Фасилітація – це метод навчання, який передбачає створення умов для самостійного навчання та розвитку учнів. Фасилітатор не є джерелом знань, а допомагає учням генерувати власні ідеї та рішення. Він створює атмосферу довіри та підтримки, в якій здобувачі освіти відчують себе комфортно та впевнено.

Фасилітація (від англ. facilitation – допомога, полегшення, сприяння) – це організація процесу колективного розв'язання проблем у групі, який керується фасилітатором (ведучим, керівником). Це одночасно процес та сукупність навичок, які дозволяють ефективно організувати обговорення складної проблеми без втрат часу та за короткий термін виконати усі заплановані дії із максимальним залученням учасників процесу.

Педагогічна фасилітація – специфічний вид педагогічної діяльності вчителя, яка має за мету допомагати дитині в усвідомленні себе як самоцінності, підтримувати її прагнення до саморозвитку, самореалізації, самовдосконалення, сприяти її особистісному зростанню, розкриттю здібностей, пізнавальних можливостей, актуалізувати ціннісне ставлення до людей, природи, національної культури на основі організації допоміжного, гуманістичного, діалогічного, суб'єкт-суб'єктного спілкування, атмосфери безумовного прийняття, розуміння та довіри.

Основний акцент фасилітації в освітньому процесі спрямований на організацію навчального простору, залучення та сприяння розкриттю потенціалу учасників та групи загалом, підтримка учасників у реалізації навчальних цілей.

Фасилітаційний підхід на відміну від традиційного підходу містить наступні елементи:

- в обговоренні беруть участь усі учасники освітнього процесу;

- матеріал пояснюється шляхом формування запитань для кращого розуміння матеріалу;
- кожен має змогу висловитися та бути почутим;
- протилежні думки існують в одному навчальному просторі;
- проблема розв'язана тоді, коли всі кого вона стосується погодилися та зрозуміли аргументацію.

Роль та завдання фасилітатора полягають у наступному:

- організувати процес, залучити учасників і структурувати роботу групи так, щоб, використовуючи повний потенціал, разом досягнути цілі;
- створити середовище, простори та налагодити процес групової взаємодії, але не обов'язково бути джерелом знання, ідей;
- слідувати за завданнями і відчуттями учасників, взаємозв'язками;
- вірити, що група може досягнути бажаного результату;
- бути експертом із методів групової взаємодії.

У процесі організації навчальної діяльності у ЗВО із використанням методів фасилітації змінюється роль викладача.

- Роль викладача до використання методів фасилітації: зазвичай викладач є носієм знань, його роль полягає у викладанні предмету; викладач є центром освітньої взаємодії; викладач розповідає, пояснює, доводить тощо; освітній процес відбувається в аудиторіях; фокус спрямований на індивідуальні успіхи здобувачів освіти і відповідно створюється атмосфера конкуренції; головним є результат навчання; помилятися – це погано.

- Роль викладача із використанням методів фасилітації: створює проблемні завдання, використовує метод проєктів, направляє, радить, допомагає, слухає; здобувач є центром освітньої взаємодії; пояснення відбувається через запитання; на кожного етапі заняття використовується свій освітній простір; навчання через помилки; фокус спрямований на спільні успіхи здобувачів освіти і відповідно створюється атмосфера співпраці та взаємодопомоги; в пріоритеті – індивідуальні компетентності та soft skills.

При здійсненні фасилітації потрібно враховувати той факт, що є різні моделі прийняття рішень, і за відповідних обстав доцільно використовувати наступні:

- одноголосне рішення: коли вся команда має прийти до спільного рішення;
- рішення більшістю голосів: коли 50%+1 підтримали певне рішення;
- відповідальна людина приймає рішення одноосібно після групового обговорення;
- відповідальна особа приймає рішення без обговорення з групою.

Щоб команда не відчувала розчарування після обговорення питань й прийняття рішень та подальшої їх реалізації, фасилітатору слід проговорювати з групою, яка модель прийняття рішень обрана в кожен конкретний момент.

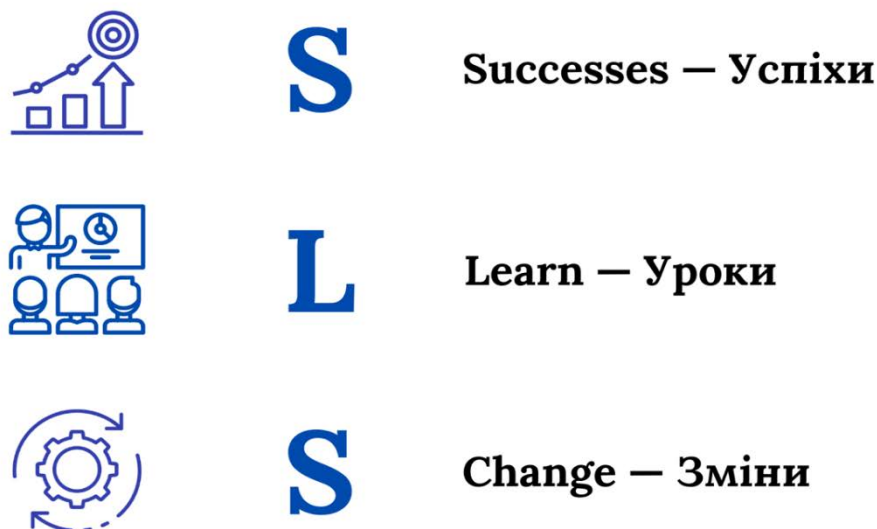

Інструментарій фасилітатора включає:

- **перекладання** – даємо зрозуміти, що почули, підтверджуємо право на думку.;
- **розкриття** – прояснення суті, допомога учаснику у висловленні ідеї;
- **збір ідей** – на певному етапі: давайте висловимо ідеї – і записуємо їх списком;
- **стекинг** – процес, який допомагає висловитися по черзі. Якщо декілька людей хочуть висловитися одночасно – хто хотів висловитись з цього приводу..., встановлюємо черговість до 5-6... потім даємо в цій послідовності висловитись і тільки після цього знову – хто ще бажає висловитися.;
- **підбадьорювання** – «У кого ще є приклади? Хто ще бажає поділитися?». Щоб дати простір висловитися та запросити до діалогу;
- **урівноваження** – напрямок дискусії часто задається першими декількома людьми, фасилітатор допомагає розширити дискусію (чи є інші погляди на це питання?);
- **визнання почуттів** – я розумію, що ви гніваєтесь...;
- **заохочення до висловлювання**;
- **прийняття** – будь-яка точка зору має право на існування, визнати існування різних думок без переходу на будь-який бік;
- **лінкування** – як те, про що ви зараз говорите відноситься до того, про що ми зараз обговорюємо? Учасник озвучує зв'язок – який можливо неочевидний для інших учасників чи для нього самого;
- **пошук точок перетину** – коли поляризується дискусія треба знайти щось спільне, щось неочевидне, проте об'єднуюче ;
- **підведення підсумків** – резюме та узагальнення, перекладання, назва своїми словами усього, що було;
- **структурування** – описуємо структуру того про що йдеться;
- **формулювання** – ставимо запитання «Які саме слова описують цей висновок найбільш влучно?», «Чи можна інакше назвати те, про що ви говорите?», «Це можна було б сформулювати наступним чином...», «Можливо, є інші формулювання?», «Які переваги такого формулювання?».

У залежності від цільової аудиторії та сфери застосування можуть застосовуватись різні формати фасилітації. Фасилітація, як інструмент групової та командної взаємодії, є ефективною для всіх систем освіти. Зокрема, в освітньому процесі найбільш дієвими є модель SLC, модель 3F Мартіна Фарела та формат Світове кафе [3].

Модель SLC найбільш підходить для аналізу та рефлексії проекту чи заняття, планування стратегії певної діяльності. Кожний учасник проекту виокремлює свої найсуттєвіші досягнення, висновки і зміни, які необхідно втілити у майбутньому. Після чого усі учасники разом обирають головні успіхи, уроки і самі необхідні зміни.

Рис. 1. Модель SLC

Модель 3F Мартіна Фарела надає можливість проаналізувати власні почуття, поглянути на ситуацію об'єктивно та спрогнозувати майбутнє відповідно до фактів і почуттів. Цей формат підходить для аналізу ситуації або підготовки до прийняття рішення

Рис. 2. Модель 3F Мартіна Фарела

Найбільш відомий формат, який підходить для генерування ідей – «Світове кафе», який складається із семи етапів.

1 етап: представлення учасників дискусії та господарів/хранителів столів – 5 хв.

2 етап: ознайомлення із правилами проведення дискусії «Світове кафе». Презентація проблеми (усна, мультимедійна) – 15 хв.

3 етап: робота в групах за визначеними темами – за одним столом обговорюється одна тема – 20 хв.

4 етап: обмін столами (1-ий перехід учасників) – 20 хв.

5 етап: обмін столами (2-ий перехід учасників) – 20 хв. Кількість столів відповідає кількості тем та кількості обмінів/переходів учасників між столами. Всі присутні мають можливість висловитись на кожному із запропонованих тем. Рекомендована кількість переходів 3-7 по 10-15 хв.

6 етап: презентації результатів хранителями по 3-7 хв. За необхідності додається етап «Напрацювання плану дій», в якому фіксують ціль та відповідальних.

7 етап: підведення підсумків – 15 хв.

Для того формату роботи доцільно відповідно організувати освітній простір.

В Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини на факультеті фізики, математики та інформатики, в межах проекту «Модернізація педагогічної вищої освіти з використання інноваційних інструментів викладання» (MoPED) програми ЄС Еразмус + КА2 –Розвиток потенціалу вищої освіти, № 586098-EPP-1-2017-1-UA-EPPKA2-SVNE-JP створено Центр новітніх освітніх технологій «USPU Ecosystem». Інноваційний клас містить чотири зони: навчальну зону (Training zone), зону досліджень (Research zone), творчу зону (Creative zone), зону особистого простору студента (Zone of student's personal space) (рис.3).

Рис. 3. Центр новітніх освітніх технологій «USPU Ecosystem»

Зокрема, навчальна зона (Training zone) – містить мультимедійне обладнання, комп'ютерні гаджети, трансформовані меблі, що дозволить проводити індивідуальні та групові навчальні заняття. Трансформовані меблі дають можливість використовувати інтерактивні методики роботи з студентами в процесі вирішення поставлених завдань. Дана навчальна зона дає можливість організувати онлайн-навчання, змішане навчання, «перевернуте навчання», дослідницьке онлайн-навчання, проводити заняття в традиційні формі, а також здійснювати фасилітацію.

Ось кілька прикладів того, як фасилітація була використана в освітньому процесі в умовах воєнного стану:

Для створення безпечного простору для навчання (створення атмосфери довіри та підтримки, в якій здобувачі освіти відчують себе комфортно та впевнено).

Для розвитку критичного мислення та творчості здобувачів освіти (здобувачам освіти пропонувалися проблемні завдання, які змушували їх самостійно мислити та шукати рішення – це допомагало студентам розвинути критичне мислення та творчі здібності, які необхідні для успішного життя в сучасному світі).

Для розвитку соціальних та комунікативних навичок учнів (здобувачам освіти пропонувалися завдання, які вимагали від них співпраці та спілкування – це допомагало студентам розвинути навички співпраці, спілкування та вирішення конфліктів).

Фасилітація є ефективним методом освітнього процесу, який може бути особливо корисним в умовах воєнного стану. Вона допомагає здобувачам освіти адаптуватися до нових умов навчання, розвивати критичне мислення та творчість, а також соціальні та комунікативні навички.

Висновки. Отже, фасилітація в умовах воєнного стану має ряд переваг. По-перше, вона допомагає здобувачам освіти адаптуватися до нових умов навчання. Дистанційне навчання може бути стресовим, особливо для тих, хто живе в зоні бойових дій. Фасилітація допомагає здобувачам освіти відчути себе більш контролюючими ситуацію та впевненішими у власних силах.

По-друге, фасилітація сприяє розвитку критичного мислення та творчості здобувачів освіти. Здобувачі, які навчаються за методом фасилітації, змушені самостійно мислити та шукати рішення. Це допомагає їм розвивати своє критичне мислення та творчі здібності, які є важливими для успішного життя в сучасному світі.

По-третє, фасилітація допомагає здобувачам освіти розвивати соціальні та комунікативні навички. Здобувачі, які навчаються за методом фасилітації, часто працюють в групах. Це допомагає їм розвивати навички співпраці, спілкування та вирішення конфліктів.

Фасилітація може застосовуватися в освітньому процесі на всіх рівнях освіти. Вона може використовуватися як для навчання окремих здобувачів освіти, так і для груп. Фасилітація може застосовуватися для навчання різних предметів та тем.

Література:

1. Mann T. Facilitation An Art, Science, Skill Or All Three? Build Your Expertise In Facilitation. 2007. 221 p.
2. Schuman S. The IAF Handbook of Group Facilitation: Best Practices from the Leading Organization in Facilitation 1st Edition. 2005. 664 p.
3. Березка С. Педагогічна фасилітація у ЗВО: теоретичні аспекти підготовки особистості викладача. *Теорія і практика сучасної психології*. 2019. № 4. Т. 2. С. 5–9. DOI: <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.4-2.1>.
4. Волошко Г. Фасилітаційний підхід у діяльності викладача як сучасний напрям реформування вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 9(63). С. 96–106.
5. Галіцан О. Формування педагогічної фасилітації майбутніх учителів у процесі навчання у вищому навчальному закладі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Одеса, 2010. 21 с.
6. Гура Т. Педагогічна фасилітація – механізм розвитку лідерського потенціалу студентів в умовах технічного університету. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2014. № 3. С. 32–44.
7. Копець Л. Класичні експерименти в психології : навчальний посібник. Київ : Видавничий дім «Киево-Могилянська академія», 2010. 283 с.
8. Курило В., Караман О. Фасилітація як метод формування сприятливого соціально-психологічного клімату та партнерства в закладі вищої освіти. *Освіта та педагогічна наука*. 2022. № 2(180). С. 59–69. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-2\(180\)-59-69](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-2(180)-59-69).
9. Молдованов А. В. Дефініційний аналіз феномену «фасилітація». *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка : Педагогічні науки*. 2023. № 1 (355), лютий. С.180–186.
10. Рябець Д. Фасилітація в контексті підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2022. № 1(50). С. 249–251. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.249-251>.
11. Фісун О. Педагогічна фасилітація як багатозначний феномен. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 2010. Вип. 34. С. 133–139.
12. Фокша О. Педагогічні умови формування фасилітаційної компетентності майбутніх вчителів гуманітарних спеціальностей у професійній підготовці : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2019. 21 с.
13. Швардак М. Фасилітація у процесі формування творчої особистості майбутнього педагога. Професійна підготовка майбутнього педагога в умовах сучасної освітньої парадигми : монографія / за ред. Г. Товканець. Київ : Кондор, 2015. С. 175–183.

References:

1. Mann T. (2007). Facilitation An Art, Science, Skill Or All Three? Build Your Expertise In Facilitation. 221 p. [in English].
2. Schuman S. (2005). The IAF Handbook of Group Facilitation: Best Practices from the Leading Organization in Facilitation 1st Edition. 664 p. [in English].

3. Berezka, S. (2019). Pedagogichna fasylytatsiia u ZVO: teoretychni aspekty pidhotovky osobystosti vykladacha [Pedagogical facilitation in higher education institutions: theoretical aspects of teacher personality training]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii – Theory and practice of modern psychology*, 4(2), 5–9. DOI: <https://doi.org/10.32840/2663-6026.2019.4-2.1> [in Ukrainian].
4. Voloshko, H. (2016). Fasyliatyvnyi pidkhid u diialnosti vykladacha yak suchasnyi napriam reformuvannya vyshchoi osvity [Facilitative approach in teacher's activities as a modern direction of higher education reform]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii – Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies*, 9(63), 96–106 [in Ukrainian].
5. Halitsan, O. (2010). Formuvannya pedahohichnoi fasylytatsii maibutnikh uchyteliv u protsesi navchannia u vyshchomu navchalnomu zakladi [Formation of pedagogical facilitation of future teachers in the process of learning at a higher educational institution]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Odesa, 21 p. [in Ukrainian].
6. Hura, T. (2014). Pedagogichna fasylytatsiia – mekhanizm rozvytku liderskoho potentsialu studentiv v umovakh tekhnichnoho universytetu [Pedagogical facilitation is a mechanism for developing the leadership potential of students in the conditions of a technical university]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsialnymy systemamy – Theory and practice of social systems management*, 3, 2–44 [in Ukrainian].
7. Kopets, L. (2010). Klasychni eksperymenty v psykholohii: navchalnyi posibnyk [Classical experiments in psychology: study guide]. Kyiv: Publishing House «Kyiv-Mohyla Academy», 283 p. [in Ukrainian].
8. Kurylo, V., & Karaman, O. (2022). Fasylytatsiia yak metod formuvannya spryiatlyvoho sotsialno-psykholohichnoho klimatu ta partnerstva v zakladi vyshchoi osvity [Facilitation as a method of forming a favorable socio-psychological climate and partnership in a higher education institution]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and pedagogical science*, 2(180), 59–69. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-2\(180\)-59-69](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2022-2(180)-59-69) [in Ukrainian].
9. Moldovanov, A. (2023). Defynitsiinyi analiz fenomenu «fasylytatsiia» [Definitional analysis of the phenomenon «facilitation»]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: Pedahohichni nauky – Bulletin of Taras Shevchenko Luhansk National University: Pedagogical Sciences*, № 1 (355), 180–186. [in Ukrainian].
10. Riabets, D. (2022). Fasylytatsiia v konteksti pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv [Facilitation in the context of training future primary school teachers]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii «Pedahohika. Sotsialna robota» – Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series «Pedagogy. Social work»*, 1(50), 249–251. DOI: <https://doi.org/10.24144/2524-0609.2022.50.249-251> [in Ukrainian].
11. Fisun, O. (2010). Pedagogichna fasylytatsiia yak bahatoznachnyi fenomen [Pedagogical facilitation as a multifaceted phenomenon]. *Zasoby navchalnoi ta naukovy-doslidnoi roboty – Means of educational and research work*, 34, 133–139 [in Ukrainian].
12. Foksha, O. (2019). Pedagogichni umovy formuvannya fasylytatsiinoi kompetentnosti maibutnikh vchyteliv humanitarnykh spetsialnostei u profesiinii pidhotovtsi [Pedagogical conditions for the formation of facilitation competence of future teachers of humanitarian specialties in professional training]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Odesa, 21 p. [in Ukrainian].
13. Shvardak, M. (2015). Fasylytatsiia u protsesi formuvannya tvorchoi osobystosti maibutnoho pedahoha [Facilitation in the process of forming the creative personality of the future teacher]. *Profesiina pidhotovka maibutnoho pedahoha v umovakh suchasnoi osvitnoi paradyhmy: monohrafiia [Professional training of the future teacher in the conditions of the modern educational paradigm: monograph]*, H. Tovkanets (ed.). Kyiv: Kondor, pp. 175–183 [in Ukrainian].

Věda a perspektivy № 11(30) 2023
ISSN 2695-1584 (Print)
ISSN 2695-1592 (Online)

Vydavatel:
Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. , Česká republika
International Economic Institute s.r.o. Praha, České republiky

Magazín

Věda a perspektivy

№ 11(30) 2023

Podepsáno k tisku ze dne 23. listopad 2023
Formát 60x90/8. Ofsetový papír a tisk
Headset Times New Roman.
Mysl. tisk. oblouk. 8.2. Náklad 100 kopií.

